

När höger och vänster inte räcker

Berättelse

När man pratar om politik delar man ofta in åsikter i höger och vänster. Den indelningen är gammal och välkänd. Den handlar mest om ekonomi: hur höga skatterna ska vara, hur mycket samhället ska ge i bidrag och vem som ska bestämma över pengarna. Men i ett samhälle finns det också många frågor som inte handlar om ekonomi. Det kan vara frågor om miljön, om mångfald och migration, om livsstil och om identitet. För sådana frågor passar inte alltid höger-vänster-linjen lika bra.

Därför har statsvetare tagit fram en till linje, en andra dimension. Den kallas GAL-TAN. Bokstäverna står för engelska ord. GAL betyder grön, alternativ och frihetlig (green, alternative, libertarian). TAN betyder traditionell, auktoritär och nationalistisk (traditional, authoritarian, nationalist). Tanken är att linjen ska visa hur man tänker i värderingsfrågor, vid sidan av frågorna om ekonomi. Begreppet introducerades av forskarna Liesbet Hooghe, Gary Marks och Carole Wilson i en vetenskaplig artikel år 2002.

Forskare har också försökt mäta var olika partier i Europa står. I en undersökning som heter Chapel Hill Expert Survey får experter bedöma partiernas position. Den har gjorts flera gånger sedan 1999. Men man ska komma ihåg att sådana bedömningar är just tolkningar, inte exakta fakta. Att placera in ett visst parti eller ett visst land på skalan är därför något man bör vara försiktig med.

Det är viktigt att förstå att GAL-TAN bara är en modell, en av flera, och en förenkling. Verkligheten är mer komplicerad. En person eller ett parti kan ha åsikter som inte passar prydligt på en enda linje. Modellen är också omdiskuterad. Vissa svenska forskare, till exempel statsvetaren Sören Holmberg, har menat att den har svagt stöd i data, särskilt i Sverige. Det är alltså inte alla som är överens om hur bra modellen fungerar.

I Sverige började ordet användas mer i den offentliga debatten omkring 2016. År 2018 togs "gal-tan-skala" med på Institutet för språk och folkminnets nyordslista, ett tecken på att ordet hade blivit känt för många. Samtidigt används begreppet ibland som ett slags skällsord i debatten, alltså som ett politiskt slagträ. Det är något annat än hur statsvetare använder det. Som modell är GAL-TAN tänkt att vara ett neutralt verktyg för att beskriva, inte ett sätt att säga att en sida är bra och en annan dålig.

Ordlista

ORD	FÖRKLARING
indelning	hur man delar upp något i grupper eller delar
dimension	en riktning eller en sida att mäta något på
värdering	vad man tycker är rätt, viktigt och bra
migration	när människor flyttar mellan länder

ORD	FÖRKLARING
identitet	vem man känner att man är, till exempel kultur och bakgrund
statsvetare	en forskare som studerar politik och samhälle
bedömning	när någon ger sin uppfattning om hur något ligger till
tolkning	ett sätt att förstå något, som kan skilja sig mellan personer
förenkling	när man gör något svårt enklare än det egentligen är
omdiskuterad	något som många diskuterar och inte är överens om
slagträ	här: något man använder för att angripa en motståndare

Läsförståelsefrågor

---

1. Vad handlar höger-vänster-linjen oftast om enligt texten?
  1. Om miljö och livsstil.
  2. Om ekonomi, till exempel skatter och bidrag.
  3. Om sport och fritid.
2. Varför har statsvetare tagit fram GAL-TAN?
  1. För att ersätta alla andra modeller.
  2. För att beskriva en andra dimension om värderingar, vid sidan av ekonomin.
  3. För att bestämma vilka partier som är bäst.
3. Vad säger texten om att placera in partier eller länder på skalan?
  1. Det är exakta fakta som alla är överens om.
  2. Det är tolkningar som man bör vara försiktig med.
  3. Det är förbjudet enligt lag.
4. Vad menar texten med att GAL-TAN är "en förenkling"?
  1. Att modellen är svår att förstå.
  2. Att verkligheten är mer komplicerad än en enda linje.
  3. Att modellen bara används i Sverige.
5. Stämmer påståendena med texten? Svara **ja**, **nej** eller **det står inte i texten**.
  1. Begreppet GAL-TAN introducerades i en vetenskaplig artikel år 2002.
  2. Alla forskare är överens om att modellen fungerar bra.
  3. Chapel Hill Expert Survey har gjorts flera gånger sedan 1999.
6. Stämmer påståendena med texten? Svara **ja**, **nej** eller **det står inte i texten**.
  1. Ordet "gal-tan-skala" kom med på en nyordslista 2018.
  2. GAL-TAN är den enda modell som forskare använder.
  3. Begreppet används ibland som ett politiskt slagträ.
7. Texten skriver att "vissa svenska forskare" menar att modellen har svagt stöd i data. Varför skriver texten "vissa" och inte "alla"?
8. Vad är skillnaden mellan att använda GAL-TAN som en statsvetenskaplig modell och att använda det som ett slagträ i debatten? Svara med stöd i texten.

Diskussionsfrågor

- Texten säger att vissa frågor inte handlar om ekonomi. Vilka frågor i ett samhälle tycker du handlar mest om värderingar?

- Varför kan det vara klokt att vara försiktig med att placera in människor eller partier på en enda linje?
- Modeller hjälper oss att förstå, men de är förenklingar. Kan du komma på en annan situation där en enkel modell missar något viktigt?
- **Skriv (5 meningar):** Förklara med egna ord vad GAL–TAN är och varför texten betonar att det bara är en modell. Använd minst tre ord från ordlistan.